

सोभरिः काण्वः। अग्निः, ३४-३५ आदित्याः, ३६-३७ त्रसदस्युः पौरुकुत्स्यः। १-२६ प्रगाथः - विषमा ककुप, समा सतोबृहती, २७ द्विपदा विराट्, २८-३३ प्रगाथः - समा ककुप, विषमा सतोबृहती, ३४ उष्णिक्, ३५ सतोबृहती, ३६ ककुप, ३७ पङ्क्तिः ।

तं गूर्धया स्वर्णरं देवासो देवमरतिं दधन्विरे। देवत्रा हव्यमोहिरे ॥ ८.०१९.०१

तम्- अमुम्। गूर्धय- स्तुहि। स्वर्णरम्- स्वर्गनितारम्। देवम्- द्योतनशीलम्। अरतिम्- विरक्तम्। देवासः- देवाः। दधन्विरे- धृतवन्तः। देवत्रा- देवेषु। हव्यम्। ओहिरे- अग्निनैव प्रापयन्ति ॥१॥

विभूतरातिं विप्र चित्रशोचिषमग्निमीळिष्व यन्तुरम्।

अस्य मेधस्य सोम्यस्य सोभरे प्रेमध्वराय पूर्व्यम् ॥ ८.०१९.०२

विभूतरातिम्- व्याप्तदानम्। चित्रशोचिषम्- विचित्रप्रकाशम्। अस्य- एतस्य। सोम्यस्य- रससम्पन्नस्य। मेधस्य- यज्ञस्य। यन्तुरम्- नियन्तारम्। पूर्व्यम्- पुराणम्। अग्निम्- पावकं सत्क्रतुम्। विप्र- मेधाविन्। सोभरे- शोभनभरणशील। अध्वराय- ध्वरविरोधकर्मसम्पत्त्यै। प्र- प्रकर्षेण। ईळिष्व- स्तुहि ॥२॥

यजिष्ठं त्वा ववृमहे देवं देवत्रा होतारममर्त्यम्। अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम् ॥ ८.०१९.०३

यजिष्ठम्- परमपूज्यम्। देवम्- द्योतनशीलम्। होतारम्- देवाह्वातारम्। अमर्त्यम्- अमरम्। अस्य- एतस्य। यज्ञस्य- दानस्य देवपूजायाः सङ्गतिकारकस्य। सुक्रतुम्- शोभनसङ्कल्पभूतम्। त्वा- त्वाम्। देवत्रा- देवेषु। ववृमहे- वृणीमहे ॥३॥

ऊर्जो नपातं सुभगं सुदीदितिमग्निं श्रेष्ठशोचिषम्।

स नो मित्रस्य वरुणस्य सो अपामा सुम्रं यक्षते दिवि ॥ ८.०१९.०४

ऊर्जो नपातम्- शक्तिपुत्रम् । सुभगम्- भगवन्तम् । सुदीदितिम्- देदीप्यमानम् । श्रेष्ठशोचिषम्-
उत्तमप्रकाशम् । अग्निं भजे । सः । नः- अस्मदर्थम् । दिवि । मित्रस्य । वरुणस्य । अपाम् । सुम्नम्-
सुखम् । आ- अभिलक्ष्य । यक्षते- यजते ॥४॥

यः समिधा य आहुती यो वेदेन ददाश मर्तो अग्नये । यो नमसा स्वध्वरः ॥ ८.०१९.०५
यः । समिधा । यः । आहुती- आहुत्या । यः । वेदेन- ज्ञानेन । अग्नये- पावकाय सत्कृतवे । मर्तः-
मर्त्यः । ददाश- यच्छति । यः । नमसा- नमस्कारेण । स्वध्वरः- शोभनध्वररहितकर्मा ददाति ॥५॥

तस्येदर्वन्तो रंहयन्त आशवस्तस्य द्युन्नितमं यशः ।
न तमंहो देवकृतं कुतश्चन न मर्त्यकृतं नशत् ॥ ८.०१९.०६
तस्य । आशवः- व्यापनशीलाः । अर्वन्तः- प्राणाश्वाः । रंहयन्त- सरन्ति । तस्य । यशः- भोगः ।
द्युन्नितमम्- ज्योतिष्मान् । तम् । देवकृतम्- दैवम् । मर्त्यकृतम्- मानुषम् । अंहः- दुःखम् । न ।
नशत्- व्याप्नोति ॥६॥

स्वग्नयो वो अग्निभिः स्याम सूनो सहस ऊर्जा पते । सुवीरस्त्वमस्मयुः ॥ ८.०१९.०७
वः- यूयम् । स्वग्नयः- शोभनाग्नयः । वयम् । अग्निभिः । स्याम- भवेम । सहसः सूनो- शक्तिज ।
ऊर्जा पते- शक्तिपालक । त्वम् । सुवीरः । अस्मयुः- अस्मत्कामः ॥७॥

प्रशंसमानो अतिथिर्न मित्रियोऽग्नी रथो न वेद्यः ।
त्वे क्षेमासो अपि सन्ति साधवस्त्वं राजा रयीणाम् ॥ ८.०१९.०८
प्रशंसमानः- स्तुतः । अतिथिः । न- इव । मित्रियः- सखा । अग्निः । रथः । न- इव । वेद्यः-
लब्धव्यः । त्वे- त्वयि । क्षेमासः- क्षेमाः । अपि- च । सन्ति- भवन्ति । त्वम् । रयीणाम्-
दानयोग्यसम्पदाम् । राजा- स्वामी ॥८॥

सो अद्धा दाश्वध्वरोऽग्ने मर्तः सुभग स प्रशंस्यः । स धीभिरस्तु सनिता ॥ ८.०१९.०९

सुभग- भगवन् । अग्ने । सः । अद्धा- सत्यः । दाश्वध्वरः- समर्पितयज्ञफलः । मर्तः- मर्त्यः ।
प्रशंस्यः- स्तुत्यः । सः । सनिता- सम्भजनशीलः । धीभिः । अस्तु- भवतु ॥९॥

यस्य त्वमूर्ध्वो अध्वराय तिष्ठसि क्षयद्वीरः स साधते ।

सो अर्वीद्धिः सनिता स विपन्युभिः स शूरैः सनिता कृतम् ॥ ८.०१९.१०

अध्वराय- ध्वरविरोधकर्मणे सर्वभूतहितकर्मणे । यस्य । त्वम् । ऊर्ध्वः- उत्कृष्टः । तिष्ठसि । सः ।
क्षयद्वीरः- निवासभूतो वीरः । साधते- असाध्यमपि साधयति । सः । अर्वीद्धिः- प्राणाश्वैः । सनिता-
सम्भजनशीलः । विपन्युभिः- स्तुतिभिः । सनिता । शूरैः- समर्थैः । कृतम्- कर्मणः । सनिता ॥१०॥

यस्याग्निर्वपुर्गृहे स्तोमं चनो दधीत विश्ववार्यः । हव्या वा वेविषद्विषः ॥ ८.०१९.११

यस्य । गृहे- सद्मनि । अग्निः । विश्ववार्यः- सर्वैर्वरणीयः । वपुः- वपुष्मान् । स्तोमम्- स्तुतिम् ।
चनः- हव्यम् । दधीत- धारयति । सः । विषः- व्यापकान् देवान् प्रति । हव्या- हव्यानि । वेविषत्-
अग्निद्वारा प्रापयेत् ॥११॥

विप्रस्य वा स्तुवतः सहसो यहो मक्षुतमस्य रातिषु ।

अवोदैवमुपरिमर्त्यं कृधि वसो विविदुषो वचः ॥ ८.०१९.१२

सहसो यहो- शक्तिज । वसो- शरण्य । विविदुषः- विदुषः । विप्रस्य- मेधाविनः । स्तुवतः ।
मक्षुतमस्य- क्षिप्रतमस्य । रातिषु- दानेषु । वचः- मन्त्रम् । अवोदैवम्- देवानामधः । उपरिमर्त्यं-
मर्त्यानामुपरि । कृधि- कुरु ॥१२॥

यो अग्निं हव्यदातिभिर्नमोभिर्वा सुदक्षमाविवासति । गिरा वाजिरशोचिषम् ॥ ८.०१९.१३

यः । हव्यदातिभिः- हव्यदानैः । नमोभिः- प्रणामैः । सुदक्षम्- सुसमर्थम् । अग्निम्- पावकं
सर्वभूतहितक्रतुम् । गिरा- वाचा । अजिरशोचिषम्- क्षिप्रतेजस्कम् । आविवासति- परिचरति ॥१३॥

समिधा यो निशिती दाशददिति धामभिरस्य मर्त्यः ।

विश्वेत्स धीभिः सुभगो जनौ अति द्युमैरुद्र इव तारिषत् ॥ ८.०१९.१४

अस्य- एतस्याग्नेः। धामभिः- स्थानैः। यः। मर्त्यः- मनुष्यः। निशिती- तीक्ष्णया। समिधा।
अदितिम्- अखण्डप्रकृतिम्। दाशत्- परिचरति। सः। सुभगः- भाग्यशाली। धीभिः। विश्वा
जनान्- सर्वान् शत्रून्। द्युम्नैः- तेजोभिः। उद्गइव- उदकानीव। अति तारिषत्- अतितरति ॥१४॥

तदग्ने द्युम्नमा भर यत्सासहत्सदने कं चिदत्रिणम्। मन्युं जनस्य दूढ्यः ॥ ८.०१९.१५
अग्ने। यत्। सदने- सद्गनि। कं चित्- कमपि। अत्रिणम्- अतिभोक्ताम्। सासहत्- अभिभवेत्।
दूढ्यः- दुर्बुद्धैः। जनस्य। मन्युम्- क्रोधम्। अभिभवेत्। तत्। द्युम्नम्- ज्योतिः। आ भर-
आहर ॥१५॥

येन चष्टे वरुणो मित्रो अर्यमा येन नासत्या भगः।
वयं तत्ते शवसा गातुवित्तमा इन्द्रत्वोता विधेमहि ॥ ८.०१९.१६
येन। वरुणः- ऋताधिदेवता। चष्टे- प्रकाशयति। मित्रः- स्नेहाधिदेवता। अर्यमा- दानाधिदेवता।
नासत्या- प्राणेशशक्तिभूतावश्विनौ। भगः- सौभाग्याधिदेवता। चष्टे- प्रकाशयन्ति। ते- तव। तत्-
ज्योतिः। शवसा- बलेन। गातुवित्तमाः- मन्त्रविदः। वयम्। इन्द्रत्वोताः- इन्द्ररक्षिताः। विधेमहि-
परिचरेम ॥१६॥

ते घेदग्ने स्वाध्यो ये त्वा विप्र निदधिरे नृचक्षसम्। विप्रासो देव सुक्रतुम् ॥ ८.०१९.१७
देव। विप्र- मेधाविन्। अग्ने। ये। विप्रासः- मेधाविनः। त्वा- त्वाम्। नृचक्षसम्- द्रष्टारम्।
सुक्रतुम्- शोभनसङ्कल्पभूतम्। निदधिरे- स्थापितवन्तः। ते। स्वाध्यः- शोभनध्यानवन्तः ॥१७॥

त इद्वेदि सुभग त आहुतिं ते सोतुं चक्रिरे दिवि।
त इद्वाजेभिर्जिग्युर्महद्धनं ये त्वे कामं न्येरिरे ॥ ८.०१९.१८
ये। त्वे- त्वयि। कामम्। न्येरिरे- प्रेरयन्ति। ते। सुभग- सौभाग्यसम्पन्न। वेदिम्- यज्ञवेदिकाम्।
आहुतिम्। चक्रिरे- कृतवन्तः। दिवि- शोभनदिवसे। सोतुम्- सोममभिषोतुम्। चक्रिरे- उद्यमं
कृतवन्तः। ते। वाजेभिः- स्वबलैः। महद्धनं धेनूपलक्षितचिद्रश्मिमयम्। जिग्युः- लेभिरे ॥१८॥

भद्रो नो अग्निराहुतो भद्रा रातिः सुभग भद्रो अध्वरः। भद्रा उत प्रशस्तयः ॥ ८.०१९.१९

सुभग- सौभाग्यवन्। नः- अस्मभ्यम्। अग्निः। भद्रः- कल्याणः। रातिः- दानम्। भद्रा-
कल्याणम्। अध्वरः- यज्ञः। भद्रः। उत- अपि च। प्रशस्तयः- मन्त्राः। भद्राः ॥१९॥

भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये येना समत्सु सासहः।

अव स्थिरा तनुहि भूरि शर्धतां वनेमा ते अभिष्टिभिः ॥ ८.०१९.२०

येन। समत्सु- युद्धेषु। सासहः- अभिभवसि। वृत्रतूर्ये- आवरणबाधने। मनः- चित्तम्। तत्
भद्रम्। कृणुष्व- कुरु। शर्धताम्- बलिनां शत्रूणाम्। भूरि- प्रभूतानि। स्थिरा- दृढानि बलान्यपि।
अव तनुहि- अपाकुरु। अधस्तात् कुरु। जयस्वेति भावः। अभिष्टिभिः- सदेष्टाभिः। ते-
त्वदीयाभिः। वनेम- त्वां सम्भजेम ॥२०॥

ईळे गिरा मनुर्हितं यं देवा दूतमरतिं न्येरिरे। यजिष्ठं हव्यवाहनम् ॥ ८.०१९.२१

यम्। देवाः। अरतिः- रागरहितम्। दूतम्। न्येरिरे- नितरां प्रेरितवन्तः। तम्। मनुर्हितम्- मनुना
विदुषा स्थापितम्। यजिष्ठम्- पूज्यतमम्। हव्यवाहनम्- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यवाहकम्।
गिरा- वाचा। ईळे- स्तौमि ॥२१॥

तिग्मजम्भाय तरुणाय राजते प्रयो गायस्यग्नये।

यः पिंशते सूनृताभिः सुवीर्यमग्निघृतेभिराहुतः ॥ ८.०१९.२२

तिग्मजम्भाय- तीक्ष्णज्वालाय। तरुणाय- युवकाय। राजते- दीप्ताय। अग्नये। प्रयः- हव्ययुक्तं
साम। गायसि- कीर्तयसि। यः। अग्निः। घृतेभिः- पूतनवनीतोपलक्षितपूतावगमनैः। आहुतः-
पूजितः। सूनृताभिः- प्रियहितमन्त्रैः। सुवीर्यम्। पिंशते- करोति ॥२२॥

यदी घृतेभिराहुतो वाशीमग्निर्भरत उच्चाव च। असुर इव निर्णिजम् ॥ ८.०१९.२३

यदि- यदा । घृतेभिः- पूतनवनीतोपलक्षितपूतावगमनैः । आहुतः- पूजितो भवति । तदा । अग्निः ।
उच्चाव च- ऊर्ध्वं च अवाक् च । वाशीम्- वाचम् । असुर इव निर्णिजम्- सूर्यो रूपमिव । भरते-
धारयति ॥२३॥

यो हव्यान्यैरयता मनुर्हितो देव आसा सुगन्धिना ।

विवासते वार्याणि स्वध्वरो होता देवो अमर्त्यः ॥ ८.०१९.२४

यः । मनुर्हितः- विदुषा स्थापितः सन् । देवः- द्योतनशीलः । सुगन्धिना- शोभनगन्धयुक्तेन । आस-
स्वास्येन । हव्यानि । ऐरयत- प्रेरयति । होता- देवाह्वाता । देवः- दानशीलः । अमर्त्यः- अमरः ।
स्वध्वरः- शोभनध्वरविरोधकर्मा । वार्याणि- श्रेष्ठानि । विवासते- परिचरति ॥२४॥

यदग्ने मर्त्यस्त्वं स्यामहं मित्रमहो अमर्त्यः । सहसः सूनवाहुत ॥ ८.०१९.२५

सहसः सूनो- शक्तिज । आहुत- पूजित । अग्ने- पावक सत्क्रतो । यत्- यदा । मर्त्यः- मरणधर्मा ।
अहम् । त्वम् । स्याम्- ध्यानेन भवेयम् । तदा । मित्रमहः- महामित्र । अमर्त्यः- अमरो भवेयम् ।
यद्भावस्तद्भवति ॥२५॥

न त्वा रासीयाभिश्स्तये वसो न पापत्वाय सन्त्य ।

न मे स्तोतामतीवा न दुर्हितः स्यादग्ने न पापया ॥ ८.०१९.२६

अभिश्स्तये- दुष्कीर्तये । त्वा- त्वाम् । न । रासीय- आक्रोशयेयम् । सन्त्य- सम्भजनीय । वसो-
शरण्य । पापत्वाय न रासीय । मे- मदीयः । स्तोता । अमतीवा- दुर्बुद्धिः । दुर्हितः- दुःखदः । न
स्यात् - मा भवतु । पापया- पापबुद्ध्या मा भवतु ॥२६॥

पितुर्न पुत्रः सुभृतो दुरोण आ देवाँ एतु प्र णौ हविः ॥ ८.०१९.२७

पितुः- पितरि । पुत्रः- तनयः । न- इव । दुरोणे- सदने । सुभृतः- सुष्ठु धृतः । नः- अस्माकम् ।
हविः । देवान् । आ एतु- प्रापयतु ॥२७॥

तवाहमग्न ऊतिभिर्नेदिष्ठाभिः सचेय जोषमा वसो। सदा देवस्य मर्त्यः ॥ ८.०१९.२८

वसो- निवासभूत । अग्ने । देवस्य- द्योतनशीलस्य । तव- ते । मर्त्यः- मनुष्यः । अहम् । सदा- सततम् । नेदिष्ठाभिः- अन्तिकतमाभिः । ऊतिभिः- रक्षाभिः । जोषम्- प्रीतिम् । आ सचेय- अभिसेवेय ॥२८ ॥

तव क्रत्वा सनेयं तव रातिभिरग्ने तव प्रशस्तिभिः ।

त्वामिदाहुः प्रमतिं वसो ममाग्ने हर्षस्व दातवे ॥ ८.०१९.२९

तव- ते । क्रत्वा- प्रज्ञया । सनेयम्- सम्भजेयम् । तव । रातिभिः- दानैः । अग्ने । तव । प्रशस्तिभिः- कीर्तिभिः । त्वाम् । इत्- एव । प्रमतिम्- प्रकर्षचेतनम् । आहुः- अब्रुवन् । वसो- शरण्य । अग्ने । मम- मदर्थम् । दातवे- दानाय । हर्षस्व- प्रोत्साहितो भव ॥२९ ॥

प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तिरते वाजभर्मभिः । यस्य त्वं सख्यमावरः ॥ ८.०१९.३०

अग्ने । यस्य । त्वम् । सख्यम्- मैत्रीम् । आवरः- वृणोषि । सः । तव- ते । वाजभर्मभिः- बलधारिणीभिः । सुवीराभिः- शोभनवीर्यसम्पन्नाभिः । ऊतिभिः- रक्षाभिः । प्र- प्रकर्षेण । तिरते- वर्धते ॥३० ॥

तव द्रप्सो नीलवान्वाश ऋत्विय इन्धानः सिष्णवा ददे ।

त्वं महीनामुषसामसि प्रियः क्षपो वस्तुषु राजसि ॥ ८.०१९.३१

नीलवान्- नीडवान् । वाशः- कान्तः । ऋत्वियः- काले भवः । इन्धानः- उद्दीपितः । द्रप्सः- सोमो रसः । सिष्णो- आसिच्यमान । तव- त्वदर्थम् । आ ददे- गृह्णामि । त्वम् । महीनाम्- महतीनाम् । उषसाम्- प्रभातीनां विद्यानाम् । प्रियः । असि- भवसि । क्षपः- निशायाः सम्बन्धिषु । वस्तुषु । राजसि- राजसे । आध्यात्मिके तु उषसां विद्यानां दैवीप्रज्ञानां प्रियोसि । निशायां मनुष्यप्रज्ञायामपि राजसे ॥३१ ॥

तमागन्म सोभरयः सहस्रमुष्कं स्वभिष्टिमवसे । सम्राजं त्रासदस्यवम् ॥ ८.०१९.३२

सोभरयः- शोभनभरणशीलाः । अवसे- रक्षायै । सहस्रमुष्कम्- इन्द्रवदनन्तपौरुषम् । स्वभिष्टिम्-
शोभनाभ्येषणामयम् । सम्राजम्- स्वामिनम् । त्रासदस्यवम्- स्तेनभीषकोपास्यम् । तम् । आगन्म-
प्रपन्ना वयम् ॥३२॥

यस्य ते अग्ने अन्ये अग्नय उपक्षितौ वया इव ।

विपो न द्युम्ना नि युवे जनानां तव क्षत्राणि वर्धयन् ॥ ८.०१९.३३

अग्ने- पावक सत्क्रतो । यस्य । ते- तव । अन्ये- इतरे । अग्नयः- तव प्रणालीभूताः । वया इव-
शाखा इव । उपक्षितः- निवसन्ति । तव- ते । क्षत्राणि । वर्धयन् । विपः- स्तोतारः । न- इव ।
जनानाम्- विशाम् । द्युम्ना- तेजांसि । नि युवे- नितरां प्राप्नोमि ॥३३॥

यमादित्यासो अद्रुहः पारं नयथ मर्त्यम् । मघोनां विश्वेषां सुदानवः ॥ ८.०१९.३४

विश्वेषाम्- सर्वासाम् । मघोनाम्- सम्पदाम् । सुदानवः- शोभनदातारः । आदित्यासः- हे
अखण्डप्रकृतिजाः । अद्रुहः- द्रोहरहिताः । मर्त्य- मनुष्यम् । पारम् । नयथ- प्रापयथ ॥३४॥

यूयं राजानः कं चिच्चर्षणीसहः क्षयन्तं मानुषां अनु ।

वयं ते वो वरुण मित्रार्यमन्त्यामेदृतस्य रथ्यः ॥ ८.०१९.३५

यूयम् । राजानः- स्वामिनः । चर्षणीसहः- शत्र्वभिभावुकाः । मानुषान् अनु- मनुष्यान् । क्षयन्तम्-
क्षपयन्तम् । कं चित्- कञ्चित् अभिभवथ । मित्र । वरुण । अर्यमन् । ते- अमी । वयम् । वः-
युष्मदीयाः । ऋतस्य रथ्यः- ऋताख्यरथनेतारः भवेम ॥३५॥

अदान्मे पौरुकुत्स्यः पञ्चाशतं त्रसदस्युर्वधूनाम् । मंहिष्ठो अर्यः सत्पतिः ॥ ८.०१९.३६

मंहिष्ठः- अतिशयेन दाता । अर्यः- आर्यशीलः । सत्पतिः- सतां पालकः । पौरुकुत्स्यः-
प्रभूतवज्रवान् । त्रसदस्युः- स्तेनत्रासक इन्द्रः । वधूनां पञ्च शतम्- बह्वीरुषसो विद्याः । उषा वधूः ।
मे- मह्यम् । अदात्- अयच्छत् ॥३६॥

उ॒त मे॑ प्र॒यि॒र्यो॒र्व॒यि॒र्योः॑ सु॒वा॒स्त्वा अ॒धि तु॒ग्व॒नि।

ति॒सृ॒णां स॑प्त॒ती॒नां श्या॒वः प्र॑णे॒ता भु॒व॒द्व॒सु॒र्दि॒या॒नां प॑तिः ॥ ८.०१९.३७

उ॒त- अ॒पि च॑ । प्र॒यि॒र्यो॒र्व॒यि॒र्योः॑- ग॒ता॒ग॒त॒वी॒ची॒यु॒क्ता॒याः । या प्र॑यौति सा प्रयियुः । या अवयौति सा वयियुरिति वेङ्कटमाधवः । सु॒वा॒स्त्वाः- सु॒श॒र॒णा॒या न॒द्याः । तु॒ग्व॒नि अ॒धि- ती॒र्थे । इति यास्कः । मूलशक्तिधारायामित्याध्यात्मिके । ति॒सृ॒णां स॑प्त॒ती॒नाम्- ब॒हू॒नां प्रा॒ण॒प्र॒णा॒ली॒नाम् । प्र॑णे॒ता । श्या॒वः- प्रा॒णा॒श्वः । व॒सुः- स॑र्वप्राणप्रणालीनिवासकः । अथवा स्तम्भकः । व॒सु स्त॑म्भे । मे॒- म॒ह्यम् । दि॒या॒नाम्- दे॒या॒नां स॑म्प॒दाम् । प॑तिः- पालकः । भु॒व॒त्- अ॒भ॒व॒त् ॥३७॥

Dr. Rangrao